

EXPRESSIONS

On és el cinema social?

Analitzem la situació actual d'una etiqueta present i combativa des dels inicis del cinema, però també molt debatuda

Víctor Alonso Berbel
@valonsoberbel

El cinema ha tractat la realitat social de les classes treballadores des de perspectives molt diverses: des dels muntatges ideològics del cinema soviètic fins al realisme cru dels germans Dardenne. Per a algunes, és una eina necessària de conscienciació; per a d'altres, un recurs fàcil que sovint s'utilitza de manera interessada... En el context actual, aquesta polèmica s'afegeix a nous interrogants: com està retratant la crisi sistèmica el cinema? I quines respostes ens pot donar?

La relació entre art i societat sempre ha estat un equilibri delicat entre el compromís i la llibertat creativa, tan complex d'assolir que, sovint, es transforma en una elecció aparentment necessària: les artistes poden ser socials i compromeses... o ser, autènticament, artistes. Però és possible avançar en el llenguatge des de la implicació respecte a la realitat col·lectiva? Existeix, doncs, el *cinema social*?

Una 'bona' pel·lícula social ha de ser compromesa però no semblar-ho

La història ens respon amb contundència: són nombrosos, els precedents en forma d'artistes i moviments cinematogràfics que han abordat les inquietuds i les lluites de les classes populars des de tot tipus d'òptiques. Molt vinculat a la tradició britànica, que alhora provenia de la novel·la dickensiana, el cinema social, en els seus inicis, va tractar les interaccions quotidianes de la gent amb unes condicions de vida més precàries, com ara els conflictes laborals. En paral·lel, la perspectiva soviètica era més combativa, de la mà del muntatge de denúncia permanent, i parlava d'un *cinema-puny* que, en termes de Sergei Eisenstein, havia de moure consciències a través dels mecanismes més directes possi-

bles. Després de la Segona Guerra Mundial, el moviment més crític s'esdevindria a Itàlia: el neorealisme de directors com Roberto Rossellini o Vittorio de Sica enfrontava la societat amb el seu reflex, en un mirall de desesperació i pobresa material i moral.

PARADOXA DE LA DOBLE CRISI

Més recentment, el cinema social ha continuat arrelat a Europa, amb el Regne Unit i França com a focus destacats, en línia amb el fort finançament públic del sector en aquests països. La lògica convida a imaginar que una crisi econòmica terrible com la que es viu actualment al vell continent hauria d'haver revifat aquest compromís de l'art respecte al seu entorn, però una repassada ràpida a la cartellera porta a l'escepticisme. I llavors, on és el cinema social ara mateix, quan més se'l necessita?

L'escassa representació de la temàtica de la crisi econòmica a les sales d'exhibició és causa, paradoxalment, d'una segona crisi: la del sector cinematogràfic. Com afirma Sergi Sánchez, doctor en Comunicació Audiovisual i professor de la Universitat Pompeu Fabra: "No hi ha una resposta del nostre cinema a la realitat social contemporània perquè està exclusivament preocupat per subsistir". I aquesta subsistència, en el context de retallades de les subvencions públiques, passa per la necessitat de creació d'una indústria finançada amb inversions privades, no especialment interessada en la producció d'obres crítiques amb l'ordre social establert.

IDEOLOGIA O ESTÈTICA: UNA DICOTOMIA ETERNA?

"Si algú sap què és insistir, aquest és Ken Loach. Cadascuna de les seves pel·lícules és allà per recordar-nos que Margaret Thatcher va existir. Que sí, Ken, que sí". Amb aquestes frases, el crític Luis Martínez comentava *La part dels àngels*, la darrera pel·lícula del legendari realitzador britànic, des d'un diari de tirada nacional. La trajectòria de Loach esdevé,

així, la metonímia perfecta d'una situació molt habitual: avantgardista als inicis de la seva carrera, va rebre el suport de la crítica per obres trencadores en el llenguatge com *Cathy Come Home*, una de les primeres pel·lícules que va representar la crueltat del desnonament i dels serveis socials britànics dels anys 60. Però les seves pel·lícules més recents, amb un marcat i obert discurs progressista, l'han convertit en el blanc de les comentaristes per la seva

A dalt, el jove Cyril busca el seu destí fora de les llars d'acollida a 'El nen de la bicicleta'. A baix, l'urie i Raul lluiten per exterminar una epidèmia i, alhora, per sobreviure a 'La plaga'.

aparent obviat: "El problema del cinema social sorgeix quan la ideologia es menja el discurs estètic", corrobora Sánchez.

D'aquesta manera, un cop més, s'obre una hipotètica disjuntiva entre la transparència ideològica i la innovació estètica: quina és la frontera entre l'art i la propaganda? Tenen el mateix valor les creacions amb una clara voluntat persuasiva? Són preguntes lícites, però convé destacar que es tracta de filtres pels quals no passa tot

LA DIRECTA PUNTS DE VENDA	ABRERA	PAPERERIA CERCELES	QUISOS	CALDES DE MONTBUI	GRANOLLERS	MARTORELL	SANTA COLOMA DE GRAMENET	TARRAGONA
	Papereria Abrera - Passeig de Testació, 21	Ballell 201 Eslac - carrer Roselló amb carrer Castillejos	Tusset, 38	Quisoc del Carrabó - Av. P. Margal, 183	Libreria La Gralla - Plaça dels Cabrits, 5	Libreria Miró - Francesc Santacana, 12	Aramatxell - Montserrat 3	CGT - Rambla Nova, 97-99, 2n
	BARCELONA - Ciutat Vella	BARCELONA Guinardó	BARCELONA - Santis	LIBRERIA DE LLOBREGAT	ANÒNIMS - Miquel Ricomà, 67	LIBRERIA ESTEL - Francesc Massana, 16	LA KRIDA - Sicília, 97	TÀRRAGA
	Taller de Músics - Requesens, 3	Rocaquinarria - Xiprer 13	Centre Social de Santis - Oribelles, 30	Quisoc del Centre - Ctra. de Canoves, 4	El Raoc Ecològic - Roger de Flor, 86	MATARÓ	DISTRIBUÏVES - Sant Ramon, 22	LIBRERIA BUFABENTS - Major, 23
	Xarxa Cursum Solidari - Pl. Sant Agustí Vell, 15	BARCELONA - Nou Barris	Escolta Obert - Violant d'Hongria, 71	CORNELIA DE LLOBREGAT	EL RACÓ ECOLÒGIC - Roger de Flor, 86	MOLINS DE REI	SANT BOI DE LLOBREGAT	Fam Cadena - Av. Barcelona, 61
	El Lloc - Gara, 1 bis	Ateneu Popular de 9 Barris - Portinatx, 11-15	La Ciutat Invisible - Riego, 36	CIC - Mare de Deu de Montserrat, 10	L'HOSPITALET DE LLOBREGAT	BAR SENSE NOM - Pl. de les Preses, 3	BAR SENSE NOM - Pl. de les Preses, 3	TERRASSA
	La Rosa de Foc - Joaquín Costa, 34	Can Basit - Fabra i Puig, 274	Torre d'Escudola - Premà, 20	Auda de Cultura de St. Josep - Av. Isabel la Catòlica, 32	CSO L'Estiba - Av. Vidreres, 22	OXFORD - Ronda Sant Ramon, 113	SANT FELIU DE LLOBREGAT	TERRASSA RESPON - Societat, 6
	Quisoc Colom - Rambles	Can Basit - Fabra i Puig, 274	Telleria Malesa - Riego, 16	IGUALADA	CIC - Mare de Deu de Montserrat, 10	ATENEU CANDELA - Sant Gaetà, 73	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23	ATENEU CANDELA - Sant Gaetà, 73
	Quisoc Tallers - Rambles	BARCELONA - Sant Andreu	Quisoc Colveres - Santis, 79	LIBRERIA DE LLOBREGAT	Auda de Cultura de St. Josep - Av. Isabel la Catòlica, 32	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	Quisoc Manu - Vares - Roselló	BARCELONA - Sant Andreu	Coop57 - Premà, 15	UJOL - Joaquim Rosal, 22	IGUALADA	EL PRAT DE LLOBREGAT	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	BARCELONA - Gràcia	BARCELONA - Sant Andreu	Kollon Club - Rossend Anus, 9	Quisoc - J. Rosal amb Laureà miró	LIBRERIA DE LLOBREGAT	RIPOLL	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	Aldarui - Martínez de la Rosa, 57	Quisoc Rambla - Fabra i Puig, 10	BELLATERRA	Art Valtail - Sant Joan, 1	LIBRERIA DE LLOBREGAT	GRÀCIE PAPER - Progres 27 i Mossen	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	Cap i Cua - Torrent de l'Olla, 99	Ateneu Libertari del Palomar	Quisoc de Ciències de la Comunicació	GIRONA	LIBRERIA DE LLOBREGAT	EL LOCAL - Monturiol, 32	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	Infospal - Plaça del Sol, 19	BARCELONA - Sant Gervasi	BERGA	Les Voltes - Plaça del Vi, 2	LIBRERIA DE LLOBREGAT	SABADELL	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
	Itàlia - Verol, 12	Quisoc Punt i Coma - Guillem Tell, 29	LIBRERIA LA MAFALDA - Plaça Viadomard, 21	Quisoc - Plaça Catalunya	LIBRERIA DE LLOBREGAT	CAN CAPADABENCA - Cornie Jofre 30	LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23
		Quisoc - Av. República Argentina, 233		Logofòbia - UDG, Di, 10-18h.	LIBRERIA DE LLOBREGAT		LIBRERIA DRAC - Ferran Puig 38	ATENEU VICIÀL - Ribas, 23

tipus de cinema: així, una bona pel·lícula social ha de ser compromesa, però no semblar-ho. Les artistes, per definició, plasmen les seves idees a les seves creacions: així doncs, la transparència no és preferible als models ideològics que es transmeten subrepticiament al cinema més comercial?

NOMS PER A L'ESPERANÇA

Parlar d'artistes i compromís social no és un oxímoron si ens fixem en noms com els dels germans belgues Luc i Jean-Pierre Dardenne (*Rosetta* o, més recentment, *El nen de la bicicleta*), el francès Laurent Cantet (*La classe*), l'iranià Asghar Farhadi (*Nader i Simin, una separació*) o el romanès Cristian Mungiu (*4 mesos, 3 setmanes, 2 dies*). O pensem en directors i directores més properes, com Isaki Lacuesta, Mercedes Álvarez o Neus Ballús, en les quals s'aprofundeix a continuació. Són artistes lliures, revolucionàries en el contingut i en la forma, que s'apropen a nens i nenes, a professores i treballadores, a persones i col·lectius que lluiten en la seva quotidianitat sense jutjar-les. I són artistes conscients de la seva responsabilitat, que ens recorden que, des de l'art, també es poden transformar les realitats que ens envolten. ◀

Vimeo.com/
directa/ballus

La plaga

S'estrenarà el mes de setembre a cinemes d'arreu del territori.

“No hi ha cinema sense missatge”

Neus Ballús, directora de la pel·lícula documental 'La plaga'

/ EL KINÒGRAF

Traçar el mapa de l'audiovisual català contemporani és marcar uns pocs punts de referència social, d'entre els quals destaca, indubtablement, la pel·lícula documental 'La plaga': un feix d'històries entrelaçades que ens apropa a les múltiples realitats de les habitacions dels afores de la capital. Va ser presentada a la Berlinale i, més recentment, al Festival Internacional de Cinema d'Autor de Barcelona, fins a assolir un nou èxit, la passada setmana, amb la nominació als prestigiosos premis LUX de cinema, atorgats pel Parlament Europeu. Compromesa amb la realitat social i, alhora, exigent amb el públic de la pel·lícula, la seva directora, Neus Ballús, ens va acollir a les oficines de la productora El Kinògraf.

V. A. B.
@valonsoberbel

Consideres que 'La plaga' és cinema social?

Sí, per què no? Darrerament, l'etiqueta de cinema social està poc valorada, així com la de cinema polític i tot cinema que vol tenir algun missatge, però no

hi ha cinema sense missatge. Tot allò que no és cinema social és, d'alguna manera, cinema antisocial, o amb una càrrega ideològica oposada, si bé sovint no es diu. No parlem del gènere neoliberal, o del gènere masculista, però totes les pel·lícules tenen una ideologia al darrere, es vulgui o no. Tot i això, moltes vegades, el cinema és obertament una expressió d'un punt de vista de manera molt evident i infor-

mativa; podríem dir que fins i tot simple. *La plaga* no és això, però sí que té un fort component social.

A cavall entre la realitat i la ficció, rodada amb actors reals, amb quines eines juga la pel·lícula?

Recollint la tradició de Robert Flaherty amb documentals com *Nanook, l'esquimal*, vam voler retratar un fet real, que tingués un valor documental, però utilitzant les eines de la ficció. L'espectador havia de viure el procés com una faula, però adonant-se també que els sentiments i els personatges tenien una autenticitat que provenia d'un ancoratge amb la realitat local molt fort.

D'on va sorgir l'interès concret de retratar la zona de Gallecs?

Va ser un procés natural: jo sóc de Mollet del Vallès, a tocar de Gallecs, i sempre m'havia interessat aquest espai que sempre ha estat en perill de ser urbanitzat, amb molta implicació per part dels veïns i un paper molt militant. A mesura que aprofundia en aquest tema, vaig veure que la història d'aquest espai potser no era suficient per aproximar-me a allò que volia explicar: vaig centrar-me, doncs, en uns personatges que resisteixen al sistema, però des d'un altre punt de vista, el del seu dia a dia.

Com interpretes les representacions de la crisi al cinema? Són suficients?

Penso que el cinema va una mica tard: per exemple, nosaltres vam començar el nostre projecte fa quatre anys, quan la crisi econòmica no era tan intensa. Crec que moltes iniciatives posteriors no podran evitar aquest tema i serà present en el cinema que tinguem durant els propers deu anys, com a mínim: tot això encara ha d'arribar. Els processos de fer una pel·lícula són molt llargs i, quan arriben al públic, han estat conceptualitzades molts anys abans... Penso, per tant, que hem de deixar temps perquè sorgeixin totes aquestes pel·lícules i no tinc cap dubte que serà així. ◀

Miratges en el desert català del cinema social

En un context d'escàs finançament públic i de reforç constant de les propostes marcadament comercials i amb una televisió pública que dona l'esquena a les realitats socials diverses als continguts informatius i de ficció, no és desgavellat parlar d'un cinema social gairebé desèrtic a Catalunya, tot i algunes excepcions notables. Així, fa poques setmanes, el gironí Pere Vilà estrenava *La lapidació de Saint Etienne* a sales d'exhibició comercials, una aposta valenta i honesta per representar un cas de *mobbing*. D'altra banda, directores com Mercedes Álvarez o Isaki Lacuesta han treballat temes socials des de l'àmbit del documental de creació: la primera a *Mercat de futurs* i el segon a *La llegenda del temps* o amb la comèdia negra *Murieron por encima de sus posibilidades*, que està rodant, irònicament, a mesura que aconsegueix finançament.

Pere López Sánchez

Rastros de rostros en un prado rojo (y negro)

Las Casas Baratas de Can Tunis en la revolución social de los años treinta

ISBN 978-84-92559-45-9 | 440 pàgs | 22 €

www.viruseditorial.net | www.viruslibreria.net | info@viruseditorial.net

editorial virus